

L'organització política de les societats

Quan vas a votar, quan veus el president del govern a la televisió, quan llegeixes que la Unió Europea aprova una llei o que l'ONU envia cascos blaus a un conflicte, estàs assistint a la política: la manera com les societats s'organitzen per prendre decisions col·lectives. En aquesta unitat veuràs què és un Estat, com es classifiquen les formes de govern (monarquia, república, democràcia, dictadura), per què uns estats es divideixen el poder entre nivells (federal) i altres el concentren (unitari), com funciona realment una democràcia amb els seus tres poders, què passa quan la democràcia falla i deriven autoritàries, i com els estats es coordinen a través d'organitzacions internacionals per afrontar problemes que cap país pot resoldre sol — la pau, els drets humans, el canvi climàtic.

OBJECTIUS D'APRENTATGE

- Definir què és un Estat i identificar-ne els tres elements bàsics.
- Distingir formes de govern (monarquia/república) i sistemes polítics (democràtic/autoritari).
- Comparar models d'organització territorial: estat unitari, autonòmic i federal.
- Conèixer els cinc principis bàsics de la democràcia i els tres poders.
- Distingir sistema parlamentari i presidencialista.
- Identificar les principals organitzacions internacionals (ONU, UE, OTAN...) i el seu funcionament real, incloent el dret a veto.
- Comprendre la realpolitik: la diferència entre els tractats que els estats signen i els interessos reals que guien les seves decisions.

ÍNDEX

1. Què és l'Estat?
2. Formes de govern
3. L'organització territorial dels estats
4. La democràcia: bases i funcionament
5. Dictadures i règims autoritaris

6. Les organitzacions internacionals
7. Realpolitik: tractats sobre el paper i interessos reals
8. Idees clau per recordar

Què és l'Estat?

L'Estat és la **forma més habitual d'organització política** al món d'avui. Es pot definir com una societat humana que s'organitza com a unitat política i territorial, amb tres elements imprescindibles:

- Un **territori** definit per fronteres reconegudes.
- Una **població** que en forma part i que hi conviu segons unes normes comunes.
- Un **poder** amb capacitat de dictar lleis, fer-les complir, governar i mantenir relacions amb altres estats.

A aquests tres elements s'hi afegeix la **sobirania**: la capacitat de l'Estat de prendre decisions sense dependre d'una altra autoritat externa. Els **símbols** d'un Estat (bandera, himne, escut, moneda en alguns casos) representen aquesta unitat política.

Avui hi ha **194 estats sobirans** reconeguts per l'**ONU**, però la realitat és més complexa. Hi ha **territoris no plenament reconeguts** (Kosovo, Taiwan, Sàhara Occidental, Palestina), **nacions sense estat** (Catalunya, Escòcia, el Kurdistan, Quebec) i **estats fallits** on el poder central a penes funciona (Somàlia, Iemen, Líbia). Aquesta diversitat fa que la pregunta "què és un estat" no tingui resposta única.

Estats unitaris i nacions

Conceptualment, **estat** i **nació** no són el mateix. Una **nació** és una comunitat humana que comparteix una llengua, una cultura, una història, una identitat. Hi ha estats que aglutinen **una sola nació** (Islàndia, Hongria), **diverses nacions** (l'Estat espanyol amb catalans, bascos, gallecs, andalusos...; el Regne Unit amb anglesos, escocesos, gal·lesos, nord-irlandesos) o, fins i tot, **nacions repartides per diversos estats** (els kurds entre Turquia, l'Iraq, l'Iran i Síria; els bascos entre l'Estat espanyol i França).

Formes de govern

Els estats es classifiquen segons **dos grans criteris** que es combinen entre ells.

Segons qui és el cap d'estat

- **Monarquia**: el cap d'estat és un **rei o reina** (o, com al Japó, un **emperador**). El càrrec és **vitalici i hereditari** dins una dinastia. Avui hi ha unes 30 monarquies al món, principalment a **Europa** (Suècia, Noruega, Dinamarca, els Països Baixos, Bèlgica, el Regne Unit, Espanya), al **Pròxim Orient** (Aràbia Saudita, Jordània) i a l'**Àsia** (Japó, Tailàndia).
- **República**: el cap d'estat és un **president** elegit (pels ciutadans o pel parlament) amb **mandat limitat**. La majoria d'estats del món són repúbliques (França, Alemanya, Itàlia, els Estats

Units, l'Índia, el Brasil, Corea del Sud...).

Segons la participació dels ciutadans

- **Sistemes participatius:** el conjunt de la ciutadania participa a l'elaboració de les normes a través d'eleccions periòdiques i mecanismes de control del poder. La forma més coneguda és la **democràcia**.
- **Sistemes autoritaris:** el poder es concentra en una persona, un grup o una institució (un partit únic, una junta militar, una família) que imposa les normes sense el consentiment lliure de la població. Les **dictadures** en són la forma més extrema.

Aquests dos criteris es combinen: pots tenir **monarquies democràtiques** (Espanya, el Regne Unit, els països nòrdics — el rei o reina té funcions **simbòliques**, no decisòries) o **monarquies autoritàries** (Aràbia Saudita), **repúbliques democràtiques** (la majoria d'Europa) o **repúbliques autoritàries** (Corea del Nord es defineix oficialment com a república, però és una dictadura).

L'organització territorial dels estats

Una altra manera de classificar els estats és segons **com es distribueix el poder dins el territori**. A grans trets, hi ha tres models.

L'Estat unitari (centralista)

Tot el poder es concentra a una **capital** i s'aplica de forma **uniforme** a tot el territori. Hi ha un sol parlament, un sol govern i les mateixes lleis a tot arreu. El model va néixer amb la **Revolució Francesa** i avui és present a **França, Portugal, Grècia** o el **Japó**. Les divisions internes (departaments francesos, províncies portugueses) són només administratives — no fan lleis pròpies.

L'Estat autonòmic o regional

És una variant de l'unitari amb **descentralització política**. L'Estat conserva el poder principal però **delega competències** a regions amb capacitat de fer lleis pròpies en matèries concretes. Hi entren **Itàlia** (regions), **el Regne Unit** (Escòcia, Gal·les, Irlanda del Nord amb parlaments propis després de la *devolution*) i **l'Estat espanyol**, on les **17 comunitats autònomes** tenen parlaments propis (com el **Parlament de Catalunya**) i governs propis (com la **Generalitat**) amb competències sobre educació, sanitat, llengua, cultura, transports... i **Estatut d'Autonomia** com a llei pròpia.

L'Estat federal

El poder es **reparteix de manera estable** entre la federació i els estats membres. Cadascun té la seva pròpia **constitució** i el seu propi **parlament i govern**. La federació s'ocupa només de competències comunes (defensa, política exterior, moneda, comerç internacional). El model va néixer amb la **Constitució dels Estats Units (1787)**. Avui són estats federals els **EUA** (50 estats),

Alemanya (16 *Länder*), el **Brasil**, **Mèxic**, **Argentina**, **Austràlia**, **Canadà** (províncies), **Bèlgica** (regions) i **Suïssa** (la **Confederació Helvètica** amb 26 cantons que tenen molta autonomia, fins i tot amb 4 llengües oficials: alemany, francès, italià i romanx).

La democràcia: bases i funcionament

La paraula **democràcia** ve del grec antic *dêmos* ('poble') i *krátos* ('govern'): vol dir **govern del poble**. La idea va néixer a l'**Atenes del segle V aC** i va renéixer a l'**Anglaterra del segle XVII** contra l'absolutisme; les revolucions **americana (1776)** i **francesa (1789)** van consolidar la democràcia moderna que coneixem avui.

Els cinc principis bàsics

- **Sobirania popular**: el poder ve del poble, no d'una dinastia ni d'un déu ni d'un partit únic.
- **Sufragi universal**: tots els majors d'edat (homes i dones, sense distinció de raça, religió o renda) tenen **dret de vot**. Aquest dret no es va aconseguir d'un dia per l'altre: les dones no van votar a Catalunya fins al **1933**; a Suïssa, fins al **1971**. El vot és **secret**, **lliure** i tots els vots **valen igual**.
- **Divisió de poders** (formulada per **Montesquieu** al segle XVIII): el poder no es pot concentrar en una sola persona o institució. Es divideix en **tres**:
 - **Legislatiu: fa les lleis**. El representa el **parlament** (el Congrés dels Diputats a l'Estat espanyol, el Parlament de Catalunya, el Bundestag a Alemanya, el Congrés als EUA, el Parlament Europeu a la UE).
 - **Executiu: aplica les lleis i governa** el dia a dia. El representa el **govern** (presidència, ministeris/conselleries, l'Administració).
 - **Judicial: jutja** i castiga qui incompleix les lleis. El representen els **tribunals** independents.
- **Drets individuals**: tota persona té drets que l'Estat ha de respectar — vida, integritat, llibertat (de consciència, expressió, reunió, associació, manifestació, premsa), intimitat, propietat. La llibertat de cadascú acaba on comença la dels altres.
- **Igualtat davant la llei**: tothom té els mateixos drets i deures, independentment d'origen, sexe, religió o classe social.

Aquests principis es recullen normalment en una **Constitució**: una llei fonamental que cap llei ordinària pot contradir. La **Constitució espanyola del 1978**, per exemple, va instaurar la democràcia després de quaranta anys de **franquisme** i defineix l'Estat com una "monarquia parlamentària" amb un sistema autonòmic.

Eleccions i partits polítics

El motor pràctic de la democràcia són les **eleccions periòdiques**. Cada quatre o cinc anys (depenent del país) la ciutadania tria els seus **representants** al parlament. Per coordinar-se i

presentar programes, els candidats s'agrupen en **partits polítics** (ERC, Junts, PSC, PP, Vox, Comuns, CUP a Catalunya; SPD, CDU, Verds, Linke a Alemanya; Demòcrates, Republicans als EUA...). Quan no hi ha cap partit amb majoria absoluta, es formen **coalicions** de govern.

Sistema parlamentari i sistema presidencialista

- Al sistema **parlamentari** (Espanya, Alemanya, Itàlia, Regne Unit, Japó, Catalunya), la ciutadania tria els **diputats**; el parlament tria el **cap del govern** (president del govern o primer ministre). El cap d'estat (rei o president de la república) té funcions **simbòliques**.
- Al sistema **presidencialista** (EUA, França, Brasil), la ciutadania tria **directament** el **president**, que és alhora cap d'estat i cap de govern. El parlament i la presidència són dos poders separats que es controlen mútuament.

Dictadures i règims autoritaris

No tots els estats són democràtics. En les **dictadures**, el poder es concentra en **una sola persona** (el dictador), **un partit únic** o una **junta militar**, sense control popular ni separació de poders. Els **drets bàsics** (premsa lliure, manifestació, vot, judici just) queden suprimits o molt limitats.

El **segle XX** va ser, en gran part, el segle de les dictadures. Han marcat la història d'Europa i del món:

- **Dictadures feixistes/totalitàries**: el règim **nazi de Hitler** a Alemanya (1933-1945), el **feixisme italià** de Mussolini, el **franquisme** a Espanya (1939-1975).
- **Dictadures comunistes**: l'**URSS de Stalin**, l'Europa de l'Est sota el bloc soviètic fins al **1989**, i avui encara la **Xina**, **Corea del Nord**, **Cuba** i el **Vietnam** (tot i que la Xina i el Vietnam han obert l'economia al capitalisme conservant el partit únic).
- **Dictadures militars**: **Argentina** (1976-1983), **Xile** sota Pinochet (1973-1990), molts països africans i asiàtics les darreres dècades.

Avui, segons l'**Índex Democràtic** de The Economist, només **una quarta part de la població mundial** viu en democràcies plenes. La resta viu en democràcies imperfectes, règims híbrids o autoritaris. Casos preocupants recents són **Hongria** i **Polònia** (deriva il·liberal dins la UE), **Turquia**, **Veneçuela**, **Bielorússia** i la **Rússia de Putin** (consolidada com a règim autoritari amb la invasió d'Ucraïna del 2022).

L'**Objectiu de Desenvolupament Sostenible 16** de l'ONU, "Pau, justícia i institucions sòlides", demana enfortir la democràcia i l'estat de dret a tot el món.

Les organitzacions internacionals

Cap estat pot resoldre sol problemes globals com la pau, el comerç, les pandèmies, el canvi climàtic o els refugiats. Per això, els estats es coordinen a través d'**organitzacions internacionals**, on cedeixen una part de la sobirania a canvi de cooperació.

L'ONU, organització de referència mundial

L'**Organització de les Nacions Unides** es va fundar el **26 de juny de 1945** a la conferència de **San Francisco**, en acabar la Segona Guerra Mundial, per evitar que es repetís el desastre. Va començar amb 51 estats; avui en té **193**. La seu és a **Nova York**.

L'ONU té tres objectius fundacionals:

- **Mantenir la pau** i la seguretat internacionals.
- **Fomentar la cooperació** entre estats.
- **Garantir els drets humans** i les llibertats fonamentals (recollits a la **Declaració Universal dels Drets Humans** del 1948).

Per fer-ho té cinc òrgans principals:

- **Assemblea General**: hi tenen veu i vot tots els estats membres. Cada estat val un vot, des dels EUA fins a Tuvalu. Aprova resolucions, però **no són vinculants**: són recomanacions polítiques.
- **Consell de Seguretat**: el veritable òrgan de decisió. **15 membres**: 5 **permanents** amb **dret a veto** (Estats Units, Rússia, Xina, França i el Regne Unit — els vencedors de la Segona Guerra Mundial) i 10 rotatoris elegits per dos anys. Pot aprovar sancions i missions militars (els **cascos blaus**).
- **Secretaria General**: dirigida pel **Secretari General**. Actualment **António Guterres** (Portugal).
- **Tribunal Internacional de Justícia**: amb seu a **la Haia**, dirimeix conflictes entre estats.
- **Consell Econòmic i Social**.

El dret a veto: una contradicció democràtica

El **dret a veto** de les cinc grans potències és un dels punts més criticats de l'ONU. Significa que **qualsevol dels cinc** pot bloquejar tot sol qualsevol resolució del Consell de Seguretat, encara que els altres 14 hi votin a favor. És una clara **desigualtat democràtica**: 5 estats sobre 193 tenen un poder superior a la resta.

Aquest mecanisme s'ha utilitzat per **evitar accions contra els propis aliats**. Alguns exemples documentats:

- Els **Estats Units** han vetat desenes de resolucions condemnant accions d'**Israel** a Palestina.
- La **Xina i Rússia** han vetat conjuntament resolucions sobre **Síria**, deixant la guerra civil sense resposta internacional ferma durant anys.

- **Rússia** ha vetat l'any 2022 una resolució que condemnava la seva pròpia **invasió d'Ucraïna**: l'agressor decidia sobre la seva agressió.
- La **Xina** ha vetat resolucions sobre **Myanmar** i **Corea del Nord**, aliats estratègics seus.

La conseqüència pràctica és que l'ONU funciona bé en conflictes "neutrals" (cascos blaus al Líban o a Mali) però queda paralitzada davant els que afecten els 5 grans o els seus aliats. Hi ha hagut moltes propostes de **reforma del Consell de Seguretat** (afegir membres permanents com l'Índia, el Brasil, l'Alemanya o un país africà; limitar el veto en casos de violació greu de drets humans), però cap dels 5 amb veto vol cedir privilegi.

Agències i programes

L'ONU té també **agències especialitzades** que tracten temes concrets: **FAO** (alimentació i agricultura), **UNESCO** (educació, ciència, cultura — a París), **OMS** (salut, a Ginebra), **OIT** (treball, a Ginebra), i **programes** com l'**UNICEF** (infància), l'**ACNUR** (refugiats), el **PMA** (alimentació) o el **PNUD** (desenvolupament).

La Unió Europea

La **Unió Europea (UE)** reuneix **27 estats europeus**, més de 450 milions d'habitants. És el projecte d'**integració supranacional** més ambiciós de la història: estats sobirans cedeixen voluntàriament parts importants de la seva sobirania a institucions comunes a canvi de pau, prosperitat i una veu més forta al món.

Funciona amb cinc institucions:

- La **Comissió Europea**: el "govern" tècnic, amb un comissari per estat. Proposa lleis i les fa complir.
- El **Consell de la UE**: reuneix els ministres dels 27 estats segons el tema. Aprova lleis amb el Parlament.
- El **Consell Europeu**: els 27 caps d'estat o de govern. Marca la direcció política.
- El **Parlament Europeu**: 720 diputats elegits pels ciutadans cada 5 anys. Catalunya hi tria 7 eurodiputats.
- El **Tribunal de Justícia de la UE**: garanteix que la llei europea es compleix a tots els estats.

La UE ha cedit grans competències en **comerç** (mercat únic), **moneda** (l'**euro** a 20 dels 27 estats — la **zona euro**), **lliure circulació** de persones (**Schengen**), **política agrària comuna (PAC)**, normatives ambientals i, cada cop més, política exterior i defensa. La veurem en detall a la **unitat 10**.

Organitzacions militars i econòmiques

- L'**OTAN** (Organització del Tractat de l'Atlàntic Nord, 1949) és l'aliança militar de defensa col·lectiva entre Amèrica del Nord i Europa. La invasió russa d'Ucraïna del 2022 li ha donat un

nou protagonisme. Ja hi ha 32 membres (Suècia i Finlàndia s'hi van afegir el 2023-2024).

- L'**OMC** (Organització Mundial del Comerç, Ginebra) regula el comerç global.
- L'**FMI** (Fons Monetari Internacional) i el **Banc Mundial** (tots dos a Washington) financen estats en dificultats i projectes de desenvolupament.

Organitzacions regionals

Cada continent té les seves: la **Unió Africana (UA)**, l'**Organització dels Estats Americans (OEA)**, l'**ASEAN** al sud-est asiàtic, la **Lliga Àrab**, el **Mercosur** a l'Amèrica del Sud.

Realpolitik: tractats sobre el paper i interessos reals

Si llegeixes els **tractats internacionals** i les **declaracions oficials**, sembla que el món comparteixi un consens sòlid sobre drets humans, justícia, pau i sostenibilitat. Si mires què passa a la pràctica, el panorama és molt diferent. Aquesta tensió entre **el que els estats diuen i el que els estats fan** té un nom propi: **realpolitik**.

El terme ve de l'alemany i va sorgir al segle XIX al voltant del canceller prussià **Otto von Bismarck**. Defensa que la política exterior dels estats no es guia pels valors, sinó pels **interessos concrets de poder, seguretat i economia**. Un estat signa tractats quan li convé, els ignora quan li convé i s'alia amb qui li convé, encara que aquests aliats violin tot allò que el primer estat defensa als seus discursos.

Els tractats sobre el paper

Els darrers 80 anys el món s'ha omplert de **tractats i acords internacionals**: la **Carta de les Nacions Unides** (1945) prohibeix l'ús de la força excepte en defensa pròpia; la **Declaració Universal dels Drets Humans** (1948) i els **Convenis de Ginebra** (1949) protegeixen persones i regulen el dret de la guerra; l'**Acord de París** (2015) compromet els estats a limitar el calentament a 1,5 °C; els **17 Objectius de Desenvolupament Sostenible** de l'Agenda 2030 fixen metes globals. Sobre el paper, la majoria dels 193 estats han signat aquests textos i el consens sembla total.

El xoc amb la política d'interessos

A la pràctica, els mateixos estats que signen aquests tractats prenen decisions que els contradiuen quan els seus interessos els empenyen. Alguns exemples documentats:

- **UE i energia**. La **Unió Europea** proclama els drets humans com a valor fundacional, però fins al 2022 comprava **gas i petroli** a la **Rússia de Putin** i encara avui els compra a l'**Aràbia Saudita**. La dependència energètica pesa sovint més que la coherència discursiva.
- **Acord de París incomplet**. Tots els grans contaminants (Xina, EUA, UE, Índia, Rússia) van signar-lo, però **cap** compleix la trajectòria d'1,5 °C i les emissions globals han continuat

creixent.

- **Consell de Drets Humans de l'ONU.** Hi seuen com a membres països com l'**Aràbia Saudita** (que executa públicament dones), **l'Iran** o la **Xina**. La paradoxa és evident.
- **Pacte UE-Turquia (2016).** La UE va pagar a **Turquia** milers de milions perquè **aturés refugiats sirians** abans no arribessin a Europa. Sobre el paper, la UE acull refugiats; a la pràctica, paga perquè un altre estat els reté.
- **EUA i Xina.** Els EUA acusen Xina de violacions de drets humans (**Xinjiang**, Tibet, Hong Kong), però **continuen comerciant intensament** amb ella perquè no es poden permetre trencar la dependència.

Per què passa i com llegir-ho

La realpolitik no és exactament hipocresia: és el reconeixement que els estats responen a **incentius molt forts** — seguretat (un aliat contra un enemic comú es tolera molt), energia i minerals crítics, comerç i ocupació, i pressió electoral interna. Els tractats no per això són inútils: **marquen un horitzó**, donen llenguatge a la societat civil per denunciar abusos i, lentament, milloren les coses (l'esclavitud era legal fa 200 anys; la tortura, acceptada fa 100). Però **només funcionen quan hi ha vigilants**: premsa lliure, jutges independents, ciutadania exigent.

Mirar la política exterior amb les ulleres de la realpolitik t'ajuda a llegir notícies amb sentit crític: quan un estat anuncia que defensa una causa, val la pena preguntar-se sempre **qui hi guanya què** abans no acceptem la versió oficial. La diplomàcia és un teatre amb dos actes: el que veiem davant càmeres i el que es decideix a porta tancada.

Idees clau per recordar

Si abans de tancar la unitat hagués de quedar-te amb els set conceptes essencials, serien aquests:

- L'**Estat** és la forma més habitual d'organització política. Té tres elements: **territori, població i poder**. Hi ha 194 estats sobirans, però també nacions sense estat (Catalunya), territoris no reconeguts (Palestina, Kosovo) i estats fallits.
- Les **formes de govern** es classifiquen per **cap d'estat** (monarquia / república) i per **participació** (democràcia / dictadura). Els dos criteris es combinen.
- L'**organització territorial** pot ser **unitària** (França), **autonòmica/regional** (Espanya, Itàlia, Regne Unit) o **federal** (EUA, Alemanya, Suïssa).
- La **democràcia** es basa en cinc principis: **sobirania popular, sufragi universal, divisió de poders** (legislatiu / executiu / judicial), **drets individuals i igualtat davant la llei**. Es pot implementar com a sistema **parlamentari** (Espanya, Catalunya) o **presidencialista** (EUA, França).
- Les **dictadures** concentren tot el poder i suprimeixen drets. El segle XX va patir feixismes, comunismes i dictadures militars. Avui menys d'una quarta part del món viu en democràcies

plenes.

- Les **organitzacions internacionals** coordinen estats per a problemes globals. La més important és l'**ONU** (193 estats), però el seu **Consell de Seguretat** té un **dret a veto** per a 5 estats que el fa **poc democràtic**. A Europa, la **UE** integra 27 estats amb mercat únic, euro i Schengen. A la defensa: **OTAN**. Al comerç: **OMC, FMI, Banc Mundial**.
- La **realpolitik** mostra la tensió entre el que els estats **signen** (tractats: drets humans, Acord de París, ODS) i el que els estats **fan** realment guiats per interessos d'energia, seguretat i comerç. Llegir les notícies amb mirada crítica vol dir preguntar sempre "qui hi guanya què" davant les declaracions oficials.

3r ESO · Geografia L'organització política de les societats